

Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Journal of Sakarya University Faculty of Theology

ISSN: 2146-9806 | e-ISSN: 1304-6535

Cilt/Volume: 24, Sayı/Issue: 45, Yıl/Year: 2022 (Haziran/June)

Abdullâh b. Abbâs'ın (ö. 68/687) Mirasa Dair İstidrâkleri

Abdullâh Ibn Abbâs's (d. 68/687) Corrections (Istidrâk)
Regarding Inheritance

Emine Demil

Dr. Öğr. Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Hadis
Ana Bilim Dalı - Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Faculty of Theology,
Department of Hadîth

eminedemil@nevsehir.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-5966-4651>

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi/Date Received: 25/02/2022

Kabul Tarihi/Date Accepted: 09/05/2022

Yayın Tarihi/Date Published: 15/06/2022

Atf/Citation: Demil, Emine. "Abdullâh b. Abbâs'ın (ö. 68/687) Mirasa Dair İstidrâkleri". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24/45 (2022), 61-84.
<https://doi.org/10.17335/sakaifd.1079111>

İntihal: Bu makale, *iThenticate* yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned by *iThenticate* and no plagiarism detected.

Copyright © Published by Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi – Sakarya University Faculty of Theology, Sakarya/Turkey.

Öz

Müsrûndan biri olan Abdullâh b. Abbâs 1660 hadis nakletmiş ve İslâmi ilimlerin farklı birçok alanlarıyla birlikte hadis ilmiyle temâyüz etmiştir. Kur'ân'daki incelikleri kavrayıp yorumlaması için Rasûlullah'ın özel duasına mazhar olan Abdullâh b. Abbâs, fetvaları oldukça meşhur fakih bir sahâbîdir. Rasûlullah'ın sünnetini anlamaya yönelik çabaları sahâbenin gözlemine bağlı olarak farklılık arz etmektedir. Ayrıca onların her birinin hadisleri anlayış ve kavrayışları aynı seviyede değildi. Bundan dolayı rivâyetler hususunda farklı anlayışlar, yorumlamalar, unutmalar ve yapılan hatalar sebebiyle sahâbe birbirini tenkit etmiştir. Büyük bir ilmi birikime sahip olan İbn Abbâs sahâbeden mirasa dair nakledilen bazı rivâyetleri, uygulama ve fetvaları düzeltilmiş ve onları tenkit etmiştir. İbn Abbâs'ın hayatına ve hadis, tefsir ve fıkıh ilmindeki konumuna dair çalışmalar yapılmıştır. Ancak onun ferâiz hususundaki istidrâkleri hadis ilmi açısından incelenmemiştir. Araştırmamızda onun hadis ilmi çerçevesinde Rasûlullah'ın sözlerinin ve uygulamasının doğru anlaşılması için mirasa dair yaptığı istidrâkleri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, İbn Abbâs, Fıkıh, Ferâiz, İstidrâk.

Abstract

Abdullâh Ibn Abbâs is one of the companions well known for his verdicts in the area of the Islamic law of inheritance and the abundance of his verdicts in jurisprudence. In this regard, the inheritance sections of the jurisprudence books often include Ibn Abbâs's verdicts and applications. He approached the matters regarding jurisprudence from a different perspective, ruled differently from the companions, and provided corrections mainly in terms of the science of inheritance regarding the sayings narrated by the companions, applications and verdicts of the companions. In this regard, Ibn Abbâs considered the jurisprudential aspects of the sayings and applications of Prophet Muhammad and made a ruling by interpreting the same narration by his wide understanding and knowledge and considering the meaning of the sayings. Ibn Abbâs, who made different interpretations and evaluations in his corrections (istidrâk) regarding the law of inheritance, objected to Umar Ibn Al-Khattab and Uthman Ibn Affan, criticized and corrected the narrations of Zayd Ibn Thabit. Ibn Abbâs, who interpreted the matters regarding inheritance according to the principles of the Qur'ân, made rulings according to the apparent meanings of the related verses of the Qur'ân.

In regards to the inheritance of the grandfather and siblings, Ibn Abbâs gave fatwas that were different from the fatwas of Umar Ibn Al-Khattab, Uthman Ibn Affan, Ali Ibn Abi Talib, Abdullâh Ibn Masud, and Zayd Ibn Thabit. He interpreted the matters regarding the inheritance of the grandfather and siblings according to the principles of the Qur'ân and indicated that the position of the grandfather was that of the father, and in the event that there was no father, the grandfather would be an inheritor, and the grandfather would cause the disinheritance of the brothers.

In his corrections (istidrâk) regarding the inheritance of the mother, Ibn Abbâs objected to Zayd Ibn Thabit and indicated that $1/3^{rd}$ of the total assets would be given to the mother. Abdullâh Ibn Abbâs gave $1/3^{rd}$ share over the whole inheritance to the mother in accordance with the apparent meaning of the verse, which reads as follows: "... if no children and the parents are the (only) heirs the mother has a third ..." in this matter where the parents of the deceased along with either one of the spouses are the only inheritors, which is known as the matter of *Umariyyatayn*. It is indicated that Ibn Abbâs discussed the matter with Zayd Ibn Thabit, one of the companions, where there was the husband, mother and father and criticized Zayd when he learned that Zayd indicated his opinion based on his own reasoning.

Ibn Abbâs objected to Uthman Ibn Affan regarding the matter where two siblings reduce the share of inheritance of the mother to $1/6^{th}$. Upon the reduction of the share of the two sisters and the mother from $1/3^{rd}$ to $1/6^{th}$, Ibn Abbâs applied the principles of the Qur'ân to the matter, and Uthman Ibn Affan indicated that he made such a ruling because that ruling was given in different locations. However, all of the companions and the jurists in the following periods accorded that the share of the mother would be reduced, and the mother would get $1/6^{th}$ in the event that the number of the siblings was two.

Abdullâh Ibn Abbâs rejected the inheritance of the sister who survived along with the daughter by indicating that this was clearly against the Qur'ân. However, the existence of the daughter of

the deceased does not prevent the sisters from receiving shares as *asabah* (inheritor who receives the entire inheritance when he/she is the only inheritor but receives the remainder of the inheritance along with other inheritors receiving shares). It is clear that Ibn Abbâs rejected the inheritance of "*asabah ma ghayrihi*" in different versions of this narration; the expression of "the remainder belongs to his/her *asabah*" exists, which indicates that the remainder of the inheritance was given to the *asabah*, not to the sister after the daughter gets her share. Abd Al-Razzaq (d. 211/827) narrates Al-Bayhaqî's (d. 458/1066) narration in *Al-Musannaf*. al-Hâkim (d. 405/1014) narrates this narration in his *Al-Mustadrak*; however, the expression of "the remainder belongs to his/her *asabah*" does not exist in his book. Therefore, it is possible to state that expression "the remainder belongs to his/her *asabah*" was added. On the other hand, the fact that Ibn Abbâs refrained from giving the remainder share after giving half of the inheritance to the daughter and gave the remaining share to the *asabah* contradicts the application of *al-awliyyah* (pro-rata reduction of inheritance).

In the matter of *al-awl*, in the beginning, Ibn Abbâs did not object to Umar Ibn Al-Khattab's application; however, later on, he rejected *al-awl*.

Keywords: Hadith, Ibn Abbâs, Fiqh, Faraidh, Istidrâk.

Giriş

Rasûlullah'ın (s.a.s) sözleri ve uygulamaları, sahâbenin müşahedesine bağlı olarak değişik şekillerde yorumlanıp değerlendirilmiştir. Sahâbenin aynı rivâyeti farklı sûretlerde anlamlandırmaları onların anlayış, kavrayış ve hadiselerle bakış açılarının birbirinden ne denli farklılık arz ettiğini göstermektedir.¹ Bu bağlamda sahâbe rivâyetler, uygulamalar ve fetvalar hususunda birbirlerinin hatalarını düzeltmiş ve diğer sahâbîleri tenkit etmekten çekinmemiştir.²

Abdullah b. Abbâs'ın "Sen '(Mirastan) geriye kalanın üçte biri anneye aittir' hükmünü Allah'ın Kitabı'nda bulabiliyor musun?" şeklindeki sorusuna Zeyd b. Sâbit'in (ö. 45/665) "Sen kendi görüşünü söyleyen bir adamsın, ben de kendi görüşümü söyleyen bir adamım" şeklinde cevap vermesi,³ ayrıca Hz. Ömer'in dedenin mirası hakkında görüş bildirdikten sonra, "Ben, dede mirası hakkında bir görüş belirtmişim. Eğer siz de uygun görürseniz ona uyun"⁴ ya da "İleride siz kendi fikrinizi belirtirsiniz"⁵ demesi, ashâbın farklılıkları doğal karşıladığını ve yadsımadıklarını göstermesi bakımından mühimdir.⁶

Abdullah b. Abbâs'ın istidrâklarının hadis ilmine fıkhı'l-hadis bağlamında katkı sunacağı aşîkârdır. Ancak onun mirasa ve diğer dini hükümlere

1 Abdulvahap Özsoy, "Sahâbe Yorumunun Mutlaklaşması –Hüzeyme'nin Şahitliği Örneği-", *Ekev Akademi Dergisi* 65 (2016), 1-6.

2 Ebû Abdullâh Bedrüddîn Muhammed, *ez-Zerkeşi, Hz. Âişe'nin Sahabeye Yöneltilmiş Eleştiriler*, çev. Bünyamin Erul (Ankara: Kitâbiyât, 2002), 69-166.

3 Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdurrahmân, ed-Dârimî, *Sünen*, thk. Hüseyin Selim ed-Dârânî (Beyrut: Dâru İhyâ-i Sunneti'n-Nebeviyye, 1401/1981), "Ferâiz", 3, 2/346.

4 Dârimî, *Sünen*, "Ferâiz", 12.

5 Dârimî, *Sünen*, "Ferâiz", 10.

6 Komisyon, *Hadislerle İslâm* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017), 6/648.

dair istidrâklerini rivâyetler çerçevesinde ele alan bir çalışma bulunmamaktadır. Bu araştırmada evvela onun mirasa dair rivâyetlerinin isnad açısından sahih olup olmadıklarının tesbiti yapılacaktır. Bu bağlamda cerh ve ta'dile dair eserlerden râvîlerin sika olup olmadıkları tek tek tespit edilecek, rivâyetlerin sahih, hasen ya da zayıf olup olmadığı belirlenecektir. Daha sonra Abdullâh b. Abbâs'ın miras hususunda sahâbeye yönelttiği eleştiriler âyetler ve rivâyetler çerçevesinde incelenecek, onun mirasa dair ağırlıklı olarak Kur'ân'a, Sünnet'e ve akla dayalı yaklaşımı ortaya konmaya çalışılacaktır.

1. Abdullâh b. Abbâs'ın İlmî Kişiliği

İlmiyle temayüz etmiş sahâbîlerden biri olan Abdullâh b. Abbâs⁷ hadis⁸, tefsir⁹ ve fıkhıta¹⁰ otorite kabul edilmiştir. Bu ilimlerdeki birikimini göstermek

-
- 7 Abdullâh b. Abbâs'ın hayatı hakkında geniş bilgi için bk. Ebû Abdullâh Muhammed b. Sa'd İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-kübrâ*, thk. İhsan Abbas (Beyrut: Dâru Sâdır, 1376/1957), 2/366-368; Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalanî, *el-Metâlibu'l-âliye*, thk. Habîbu'r-Rahman el-Azamî (Kuveyt: el-Matbaatu'l-Asrî, 1393/1973), 4/114-115; İsmail Lütfi Çakan - Muhammed Eroğlu, "Abdullah b. Abbâs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988), 1/76-79; Ali Akbıyık, *Abdullah b. Abbâs'ın Hayatı ve Şahsiyeti* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007); Ahmet Bulut, "Abdullah b. Abbâs'ın Şahsiyeti ve İlmî Faaliyetleri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (1987), 219-227.
- 8 Geniş bilgi için bk. Nihat Yatkın, "Abdullah b. Abbâs ve Rivâyet Bağlamında Hz. Peygamber'le İlişkisi", *İslâm Medeniyetinin Kurucu Nesli Sahâbe-II- Sahâbe ve Rivâyet İlimleri- Tebliğ ve Müzakereler* (2016), 389-420; Recep Tuzcu, "Fıkhi ve Siyasi İhtilaflar Bakımından İbn Abbas'ın Asabe Rivâyetinin Sened ve Metin Açısından Tahlili", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/1 (2017), 55-82; Yaser Assil, *Abdullah b. Abbas'ın Hadis İlimine Katkıları* (Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016); Abdurrahman Sayılğan, "Allah'ım Ona Kitabı ve Hikmeti Öğret" *Hadisi Çerçevesinde Abdullah b. Abbâs'ın Hadis İlimindeki Yeri* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).
- 9 Geniş bilgi için bk. İsmail Cerrahoğlu, "Abdullah İbn Abbâs ve Tefsir İlimindeki Yeri", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi* 11/2 (1972), 74-83; Mustafa Çetin, "Abdullah b. Abbâs ve Tefsiri", *Dokuz Eylül İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1983), 227-238; Harun Savut, "Abdullah b. Abbâs'a İsnad Edilen ve Tartışma Konusu Olan Rivâyetler", *XII. Tefsir Akademisyenleri Koordinasyon Toplantısı Kur'an ve Sahâbe Sempozyumu (22-23 Mayıs 2015)*, ed. Hasan Keskin, Abdullah Demir (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 2016), 253-275; Ali Özek, "Dirayet Müfessiri İbn Abbâs", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (1986), 67-74; İsmail Aydın, "İbn Abbâs: Filolojik Tefsirin Öncüsü", *Ekev Akademi Dergisi* 15/48 (2011), 117-132.
- 10 Abdulğalip Aslan, *Abdullah İbn Abbâs'ın Fıkıhcılığı ve Hac İbadetiyle İlgili İçtihatları* (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013); Yunus Kocabıyık, *İbâdât Bağlamında İbn Abbâs'ın Fıkıh Mezhepleri Üzerindeki Etkisi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017).

üzere, o 'Tercümânü'l-Kur'ân'¹¹, 'Hıbru'l-ümme'¹², 'Fakîhu'l-asr'¹³, 'Âlimu'l-asr'¹⁴ şeklinde vasıflandırılmıştır. Kur'ân ve sünneti sonraki nesillere aktarmak için büyük bir çaba sarf eden Abdullâh b. Abbâs'ın fikhî değerlendirmeleri sahâbe tarafından da kabul görmüştür.¹⁵

Onun müksirûndan¹⁶ ve Medine'deki dört Abdullâh'tan (Abâdile'den)¹⁷ biri olmasında iki vasfı etkili olmuştur: Birincisi Abdullâh b. Abbâs, Rasûlullah'a (s.a.s) duyduğu sevgi ve bağlılığı sebebiyle onun takdirini kazanmıştır. Bu bağlamda İbn Abbâs şöyle demektedir: "Rasûlullah (s.a.s), Meymûne'nin evindeydi. Gece ona abdest için su hazırladım. Meymûne; 'Ey Allah'ın Rasûlü! Bunu Abdullâh b. Abbâs hazırladı' dedi. Rasûlullah (s.a.s), bunun üzerine ona: 'Allah'ım! Onu dinde fakih kıl ve ona te'vili öğret' diyerek dua etmiştir.¹⁸ İbn Abbâs, Rasûlullah'ın (s.a.s); 'Allah'ım! Ona Kitab'ı öğret ve onu dinde mütehasıs kıl';¹⁹ 'Allah'ım! Abdullâh'a Kitab'ı ve hikmeti öğret'²⁰ şeklindeki dualarına da mazhar olmuştur. İkincisi, o ilme aşırı merak duymuştur. İbn Abbâs'ın ilme olan düşkünlüğü o kadar fazlaydı ki, bir meseleyi tam olarak öğrenmek için çok sayıda sahâbeye soru sormuştur.²¹ Muğire bu bağlamda şu rivâyeti nakleder: "İbn Abbâs'a bu ilmi nasıl elde ettiği soruldu. O da: "Soran bir dil, akıllı bir kalp ile" şeklinde cevap vermiştir.²² Bunu teyit eder mahiyette İbn Abbâs: "Ben Muhacir ve Ensâr'dan sahâbenin ileri gelenlerine, Hz. Peygamber'in savaşlarını ve Kur'ân'da nazil olan şeyleri sorardım.

11 Ebû Abdullâh Şemsüddîn Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, thk. Şuayb Arnaût (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1406/1986), 3/347.

12 Ebû'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ Belâzürî, *Ensâbu'l-eşrâf*, thk. Suheyl Zekkâr - Riyad Ziriklî (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1417-1996), 4/39; Zehebî, *Siyer*, 3/339, 348, 350; Ebû Abdullâh Muhammed b. Abdullâh Hâkim, *Müstedrek ale's-Sahîhayn*, thk. Mustafa Abdulkadir 'Atâ (Beyrut: Dâru Kü-tübü'l-İlmiyye, 1422/2002), 3/616.

13 Zehebî, *Siyer*, 3/331.

14 Ebû Abdullâh Şemsüddîn ez-Zehebî, *Tezkiretu'l-huffâz*, thk. Zekerriyya Ümeyrât (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1347/1928), 1/40.

15 Muhammed Ravvâs Kal'aci, *Mevsûatü fikhî Abdillâh b. Abbâs* (Mekke: et-Türâsü'l-İslâmî, t.y), 2/286.

16 Müksirûn: Binden fazla hadis rivâyet etmiş sahâbilerden denir. Bk. İsmail Lütfi Çakan, *Hadis Usûlü* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2016), 73.

17 Abâdile: Abdullâhlar manasındadır. Bunlar fukahaya göre, Abdullâh b. Mes'ûd, Abdullâh b. Ömer b. el-Hattâb, Abdullâh b. Abbâs; muhaddislere göre ise Abdullâh b. Mes'ûd, Abdullâh b. Ömer b. el-Hattâb, Abdullâh b. Abbâs ve Abdullâh b. Zübeyr'dir. Bk. Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013), 9.

18 Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, thk. Muhammed Zühayr b. Nasır en-Nasır (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2017/1438), "İlim", 17; "Fezâilu's-Sahâbe", 24; Ebû İsâ Muhammed b. İsâ et-Tirmizî, *Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981), "Menâkıb", 43; Ebû Abdullâh Muhammed b. Yezîd İbn Mâce, *Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981), "Mukaddime", 11; Hâkim, *Müstedrek*, 3/615.

19 Buhârî, *Sahîh*, "Vudû", 10.

20 Buhârî, *Sahîh*, "İlim", 17.

21 Zehebî, *Siyer*, 3/344.

22 Belâzürî, *Ensâbu'l-eşrâf*, 4/46.

Onlardan hangisinin yanına gitsem, Rasûlullah'a (s.a.s) yakınlığımdan dolayı beni iyi karşılar ve sorduklarıma büyük bir şevkle cevap verirdi" demiştir.²³ Bu durum İbn Abbâs'ın rivâyetleri sadece Rasûlullah'tan (s.a.s) bizzat işiterek almadığını, başta Hz. Ömer, Hz. Ali ve Übey b. Ka'b olmak üzere pek çok rivayeti sahâbeden naklettiğini göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Bunlara ilâveten İbn Abbâs'ın ilmî kişiliğine dair onu öven birçok rivâyet yer almaktadır. Örneğin Hz. Ömer, yaşı oldukça genç olmasına rağmen, Abdullâh b. Abbâs'a büyük bir değer vermiş ve onu "Bilmedikleri şeylerde bilgi sahibi olan, gençlerin olgunu ve yaşlıların genci" şeklinde vasıflandırmıştır.²⁴ Hz. Ali: "İbn Abbâs, gayba sanki ince bir perdeden bakardı" diyerek²⁵ onun Kur'ân'ı tefsir edişini takdir etmiştir.²⁶ Bazı kaynaklarda merfû' hadis, bazılarında ise İbn Mes'ûd'un (ö. 35/655) sözü şeklinde kaydedilen "İbn Abbâs Kur'ân'ın ne güzel tercümanıdır"²⁷ şeklindeki övgü onun tefsir ilmindeki yetkinliğini göstermesi bakımından mühimdir.²⁸

Hocası Übey b. Ka'b (ö. 33/654) onun için: "O, ümmetin âlimi olacaktır" demiştir.²⁹ Aynı şekilde Tâvus (ö. 106/724): "Ben İbn Abbâs ile beraber bulundum. Hz. Peygamber'in ashâbının büyükleri bir hususta ihtilaf ettikleri zaman, İbn Abbâs'a müracaat ederlerdi"³⁰ demiştir. İbn Abbâs'ın talebesi ve hadis râvîsi Ubeydullah b. Abdullâh b. Utbe (ö. 98/716): "O, hadisleri iyi biliyordu. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın hilâfeti esnasında Medine'de yargı makamındakilerin en önde gelen fakîh sahâbîlerinden birisiydi. Şiir, Arapça, Kur'ân tefsiri, hesap, ferâiz, geçmişteki olaylar ve kendisine ihtiyaç duyulan şeylerin inceliklerine vâkıftı" demektedir.³¹

Abdullah b. Abbâs, hadis ilminde mümtaz bir konuma sahiptir. Nitekim o, Hz. Peygamber'in amcasının oğlu olması ve teyzesi Meymûne'nin yanında zaman zaman gecelemesi dolayısıyla Hz. Peygamber'in sözlerini bizzat ondan işitmiş ve fiillerini yakinen gözlemlemiştir. İbn Abbâs, Hz. Peygamber'in

23 İbn Sa'd, *Tabakat*, 2/124; Ebu'l-Fidâ' İmâmüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Abdullah b. Abdu'l-muhsin (Kahire: Dâru Hicr, 1418/1998), 12/82-83.

24 Belâzürî, *Ensâbu'l-eşrâf*, 4/51.

25 Muhammed b. Hüseyin ez-Zehabî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirin* (Kahire: Mektebetü Vehbe, 1396/1976), 1/67; Çetin, "Abdullah b. Abbâs ve Tefsiri", 227.

26 Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân ve'l-mübeyyin limâ tezammenehû min'e's-Sünneti ve âyi'l-Furkân*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1427/2006), 1/60.

27 İbn Sa'd, *Tabakat*, 2/315; Hâkim, *Müstedrek*, 3/618; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fi temyîzi's-sahâbe*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (Beyrut: Matbaatü's-Saadet, 1328/1910), 4/92.

28 Aydın, "İbn Abbâs: Filolojik Tefsirin Öncüsü", 119.

29 İbn Sa'd, *Tabakat*, 2/368.

30 İbn Sa'd, *Tabakat*, 2/366; Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdullâh İbn Abdülber en-Nemerî, *el-İstîâb fi ma'rifeti'l-ashâb*, thk. Halil Me'mûn (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1433/2012), 1/466; Belâzürî, *Ensâbu'l-eşrâf*, 4/42-43.

31 İbn Sa'd, *Tabakat*, 2/122.

vefatı esnasında 13 yaşlarında idi ve onunla birlikteliği az değildir. 100 civarında hadisi de bizzat ondan işterek ve görerek rivayet etmiştir. Ancak İbn Abbâs, Rasûlullah'ın vefatında henüz çocuk yaşta olduğu için diğer sahâbîlerden de hadis nakletmiştir.³² Mekke'de ikâmet etmiş olan İbn Abbâs, öğrendiği hadisleri tâbiûn nesline aktarmıştır.³³

İbn Abbâs, rivâyet ettiği hadislerin Kur'ân-ı Kerim'e uygun olması hususunda oldukça titizlik göstermiş, şu sözlerle de şu hususa dikkat çekmiştir: "Benden Rasûlullah'tan (s.a.s) bir hadis duyduğunuzda onun Kitap'la uyum arz etmediğini görürseniz veya bunu insanların hepsi güzel görmezse bilin ki Hz. Peygamber'e yalan isnad etmişimdir."³⁴ Büyük bir ilmî birikime sahip olan İbn Abbâs, hüküm istinbatında Kur'ân, Sünnet, merfû hadis ve rey sıralamasını takip etmiştir.³⁵

Abdullah b. Abbâs fıkıh ilminde de önemli bir konuma sahip olmuştur. O, kendi döneminde Mekke'nin fıkıh otoritesi olarak kabul edilmiştir. Ahkâma dair bir değerlendirme yapan Ali b. Abdullâh el-Medînî (ö. 234/848): "Rasûlullah'ın (s.a.s) ashâbının ahkâma dair ilimleri, Abdullâh b. Mes'ûd (ö. 32/652-53), Zeyd b. Sâbit ve Abdullâh b. Abbâs'ta toplanmıştır" demektedir.³⁶

Mümtaz bir ilmî kişiliğe sahip olan İbn Abbâs hem sahâbe hem de tabiîn âlimleri tarafından büyük bir övgüye mazhar olmuştur.

2. İstidrâk Kavramı

İstidrâk, "Telafi etmek, düzeltmek, hatayı tamir etmek, kusuru örtmek, herhangi bir kitaptaki yanlışları sonradan farkına varıp düzeltmek, anlamak, ulaşmak ve erişmek" manasındadır. Ayrıca "Bir nesne ile diğerini anlamak, istemek, kaçırılan bir şeyi diğer bir şeyle yerine getirmek" gibi manalara da gelmektedir.³⁷

İstidrâk teriminin hadis ilminde; "Yanlış veya eksik rivâyetleri düzeltme, tenkit etme" ile "Bir müellifin şartlarına uyduğu halde kitabına almamış olduğu hadisleri bir kitapta toplamak" şeklinde iki kullanımı bulunmaktadır.³⁸

32 Nihat Yatkın, *Abdullah İbn Abbâs ve Hadis İlmindeki Yeri* (Ankara: Yatkın N. Yayınevi, 2012), 409.

33 Geniş bilgi için bk. Bekir Kuzudişli, *Hadis Tarihi* (İstanbul: Kayıhan, 2017), 54-65.

34 Dârimî, *Sünen*, "Mukaddime", 50, 1/146.

35 Belâzürî, *Ensâbu'l-eşraf*, 4/45.

36 Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit Hatîb el-Bağdâdî, *el-Câmi' li ahlâki'r-râvî ve âdâbi's-sâmi'*, thk. Mahmûd Tahhân (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2003), 421.

37 Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânu'l-lisân tehzîbu lisâni'l-Arab*, thk. Abdülemîr Ali Mühennâ (Beyrut: Dâru Kütübî'l-İlmiyye, 1414/1993), 1/400; İsmail Durmuş, "İstidrâk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001) 23/329-330.

38 Abdullah Aydınlı, *Hadis İstihlâları Sözlüğü* (İstanbul: Hadisevi, 2006), 157; Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992), 168.

Sahâbe döneminde sahâbilerin unutmaya da yanılma sebebiyle zaman zaman rivâyetlerde hatalar yaptığı, diğerlerinin ise bunları düzelttiği görülmektedir. Sahâbenin rivâyetlerdeki hataları düzelterip birbirini tenkit etmesine istidrâk denilmektedir. Hz. Âişe istidrâkleriyle temayüz etmiştir. Ancak diğer sahâbilerin de pek çok istidrâklarının olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Abdullâh b. Abbâs'ın mirasa dair sahâbeden nakledilen rivâyetleri düzelttiği ve onları tenkit ettiği anlaşılmaktadır.

3. Abdullâh b. Abbâs'ın Mirasa Dair İstidrâkleri

Dinin temel rükünlerini öğrendikten sonra Rasûlullah'ın (s.a.s) öğretilmesine ve öğrenilmesine teşvik ettiği bir ilim de miras sahibinden kalan malların kimlere nasıl dağıtılacağını gösteren ferâiz ilmidir. Bu bağlamda ashâb, ferâizle ilgili bir konuyu izah ederken değişik yollar izlemiş, mirasla ilgili birçok hususu kendi aralarında müzakere etmiştir. Sahâbenin bu anlamda bazı miras meselelerindeki ictihadları farklılık arz etmiştir. Bu meyanda Abdullâh b. Abbâs, dede ve kardeşlerin, annenin, kızla birlikte kalan kız kardeşin mirası ile avl³⁹ ve mübâhele⁴⁰ meselelerinde sahâbenin rivâyetlerini tenkit etmiştir.

3.1. Dede ve Kardeşlerin Mirası

Ferâiz konuları arasındaki ihtilaflı konulardan birisi de bir arada kalmış olan dede ve kardeşlerin mirası meselesidir. Vefat eden kişinin babası hayatta ise, kardeşleri miras alamaz. Ama baba vefat etmiş olur da yerinde dede kalmış ise, dedenin ölenin kardeşlerini mirastan engelleyip engelleyemeyeceği veya her ikisi de mirasçı olacaklarsa hangi oranlarda mirasçı olacakları hususu tartışmalıdır.

İbn Abbâs: “Zeyd b. Sâbit, Allah'tan korkmuyor mu ki, oğlunun oğlunu oğul yerine koyuyor da babanın babasını baba yerine koymuyor? Hâlbuki usul-fürû ilişkisinden dolayı dede, pek çok hükümlerinde babaya eşittir. İşte, bu hacb⁴¹ da ona denk olur” demiştir.⁴² Buhârî: “Hz. Ebû Bekir, İbn Abbâs ve

39 Avl: Hisseler toplamı, mahreç (ortak payda) miktarını aşan, yani ortak paydadan büyük olan miras meselesidir. Böyle bir meseleye “fariza-i âile”, “fariza-ı kâsıra” da denir. Bk. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 38.

40 Mübâhele: Taraflardan her birinin haksız olana Allah'ın lânetini ilenmesi manasındadır. Bk. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 407.

41 Hacb: Bir mirasçının, ölen kimseye kendisinden daha yakın mirasçı bulunması dolayısıyla mirastan mahrum olması manasındadır. (Hamza Aktan, “Hacb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996), 14/424-425); Başka vâris bulunmaması sebebiyle, bir şahsı tamamen veya kısmen mirastan mahrum bırakmaktır. Engel olan vârise hâcib”, mahrum kalan vârise “mahcûb” denir. İkiye ayrılır: 1. Hacb-ı hurmân: Bir vârisi mirastan tamamen mahrum bırakmaktır. 2. Hacb-ı noksan: Bir vârisi kısmen mirastan mahrum bırakmak, hissesini azaltmaktır. Bk. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 164.

42 Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed İbn Kudâme, *el-Muğnî*, thk. Abdullâh Muhsin et-Türkî - Abdulfettâh Muhammed el-Hulv (Kâhire: Dâru'l-Menâr, 1367/1948), 6/217.

İbn Zübeyr'in "Dede, babadır" dediklerini, Hz. Ebû Bekir'in zamanında sahâbeden hiç kimsenin buna muhalefet etmediğini nakletmiştir.⁴³ Bu hususta Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, İbn Mes'ûd ve Zeyd b. Sâbit'ten ise farklı görüşler nakledilmiştir.⁴⁴ Onlar dede ile birlikte kardeşlerin de miras alacağını savunmuşlar, fakat mirasın onlar arasında nasıl paylaşılacağı hususunda birbirinden farklı görüşleri ileri sürmüşlerdir.⁴⁵

İbn Abbâs'ın bu meseledeki itirazları rivâyetlere yansımıştır. Yukarıda zikredilen metinde, Zeyd b. Sâbit'e açıkça itiraz ettiği anlaşılrsa da çoğu rivâyette kime itiraz ettiği açıkça bilinmemektedir. Onun bazen çok sert bir şekilde itirazda bulunduğu görülmektedir.

Buhârî'nin *Kitâbu'l-Ferâiz*'de bab başlığı altında ta'lik yoluyla İbn Abbâs'ın dört sözünü, hadis kısmında ise onun iki rivâyetini zikretmesi, kendisinin bu konuda İbn Abbâs'ın görüşünü benimsediğini göstermesi bakımından mühimdir.⁴⁶

İbn Hacer, Yezîd b. Hârûn'un *Kitâbu'l-Ferâid*'de, Muhammed b. Sâlim'in, Şa'bî'den naklen Ebû Bekir, İbn Abbâs ve İbn Zübeyr'in dedeyi baba olarak kabul ettiklerini, babanın mirasçı kıldığını onun da mirasçı kıldığını, babanın hacb ettiğini onun da hacb ettiğini kaydeder. İbn Hacer, Muhammed b. Sâlim'in zayıf olduğunu ve Şa'bî'nin Ebû Bekir'den rivâyetinin munkatı olduğunu belirtir. Ayrıca rivâyetin Ebû Saîd el-Hudrî'den, Ebû Mûsâ el-Eşarî'den ve Osmân b. Affân'dan gelen tariklerinin sahih olduğunu nakleder.⁴⁷

Burada şunu belirtelim ki, Buhârî bu rivâyetleri bab başlığında sahâbî râvisinin ismini zikretmek suretiyle ta'lik yoluyla aktarmıştır. İsnadın hazfedilmesi sebebiyle bu rivâyetler muallaktır.⁴⁸

43 Buhârî, *Sahih*, "Ferâiz", 9.

44 Buhârî, *Sahih*, "Ferâiz", 9.

45 Geniş bilgi için bk. Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî, *Ta'liku't-ta'lik*, thk. Saîd Abdurrahman Mûsa el-Kazekî (Ürdün: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1420/1999), 5/215-222.

46 Buhârî, *Sahih*, "Ferâiz", 9.

47 Ebu'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi şerhi sahihi'l-Buhârî*, thk. Abdullah bin Bâz - Muhammed Fuâd Abdalbâkî (Kâhire: Dâru'l-Hadis, 1425/2004), 12/22-23.

48 Halil İbrahim Turhan - Ayşegül Toprak, "Sahih'i Buhârî'de Temrîz Sığasıyla Aktarılan Mu'alak Rivâyetlerin Değerlendirilmesi", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47 (2018), 55-99.

Konuya dair Abdurrezzâk⁴⁹-Ma'mer⁵⁰ senediyle gelen rivâyette Katâde⁵¹ şöyle dedi: Hz. Ömer, bu konuda Hz. Ali, Zeyd b. Sâbit ve İbn Abbâs'ın görüşlerini sorduğu zaman; Hz. Ali ve Zeyd b. Sâbit, dede ile kardeşlerin arasında farklı şekilde miras paylaşılacağına dair görüş bildirir. İbn Abbâs ise, "Dede, babadır. Onun için dede varken kardeşlere miras yoktur. Allah, "Babanız İbrahim'in dini⁵² diye buyurmaktadır. Hâlbuki onunla bizim aramızda nice babalar vardır" diye itirazda bulunur. Buna rağmen Hz. Ömer, Zeyd'in görüşünü kabul eder.⁵³

Hüseyim⁵⁴→Haccâc⁵⁵→Atâ⁵⁶ senediyle gelen bir rivâyette İbn Abbâs şöyle dedi: "İsteyen herkes ile Hacerü'l-Esved yanında lanetleşebilirim. Allah Teâlâ, Kur'an'da hangi dedeleri zikretmişse, muhakkak "babalar" olarak zikretmiştir" demiş, sonra da "Babalarım İbrahim, İshâk ve Ya'kûb'un dinine uydum"⁵⁷ âyetini okumuştur.⁵⁸

İbn Abbâs: "Oğlumun oğlu, benim kardeşlerimi mirastan engelleyerek benden miras alıyorsa ben neden kardeşlerini engelleyerek ondan miras alamıyorum?" diye itiraz etmiştir.⁵⁹

-
- 49 Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî: Hadisin yazılıp onunla ihticâc edilmeyeceği belirtilse de Ebû Zür'a onun İbn Sev'r'den, Hişâm b. Yûsuf'tan daha hafız olduğunu ifade etmektedir. Bk. Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, thk. Mustafa Abdulkadir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1423/2002), 6/49-51.
- 50 Ma'mer b. Râşid Ebû Urve el-Mühellebî: "Onun zamanında ondan daha bilgili kimsenin olmadığı belirtilmektedir." Bk. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 8/291-294.
- 51 Katâde b. Diame es-Sedûsî el-Basrî: "İnsanların en hafızı olduğu belirtilmektedir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 7/179-182.
- 52 el-Hac 22/78.
- 53 Rivâyet ise isnaddaki râvîlerin sika olması sebebiyle sahihtir. (Ebû Bekr Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî Abdurrezzâk, *el-Musannef*, thk. Habiburrahman A'zamî (Beyrut: el-Meclisü'l-İlmî, 2. Basım. 1403/1983), 10/266).
- 54 Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-tehzîb*, thk. Mustafa Abdulkadir Ata (Beyrut: Dâru Sadr, 1326/1908), 11/59-64.
- 55 Haccâc b. Ertât b. Sev'r b. Hübeyra b. Şerâhîl en-Nehaî, Ebû Ertât el-Kûfî el-Kâdî: Atâ' b. Ebî Rabâh'tan nakletti. Ondan Hüseyim rivâyet etti. Ebû Zür'a ve Ebû Hâtim, sadûk olduğunu, tedlîs yaptığını; Nesâî, kuvvetli olmadığını belirtti. Bk. İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, 2/196-198.
- 56 Atâ' b. Ebî Rabâh: İbn Abbâs'tan rivâyet etmiştir. İbn Hibbân onu *Sikât*'ta zikretmiştir. Bk. İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, 7/199-203.
- 57 Yûsuf 12/38.
- 58 Hüseyim'in ve Haccâc'ın durumu sebebiyle bu rivâyet zayıftır. (Ebû Osmân Saîd b. Mansûr, *Sünen*, thk. Habiburrahmân el-A'zamî (Beyrut: Dâru Kütübî'l-İlmiyye, 1405/1985), 1/47).
- 59 Saîd b. Mansûr, *Sünen*, 1/46; (Saîd b. Mansûr'un *Sünen*'inde bu rivâyette "İbnü İbnî" yerine "İbnî" olarak yazılmıştır. Bu apaçık bir hatadır. İbn Hacer, *Ta'liku't-ta'lik*'te Saîd b. Mansûr'un *Sünen*'ine atfen, "İbnü İbnî" lafzıyla nakletmiş ve doğrusu budur, demiştir. Bk. İbn Hacer el-Askalânî, *Ta'liku't-ta'lik*, 5/215.

İsmail→Eyyûb senediyle gelen bir rivâyette İkrime⁶⁰ şöyle dedi: İbn Abbâs, "Hakkınızda Hz. Peygamber'in 'Eğer bu ümmetten birisini dost edinecek olsaydım, muhakkak onu dost edinirdim' dediği Hz. Ebû Bekir, dedeyi babanın yerine koymuştur" demiştir.⁶¹

Abdullah b. Abbâs'ın Ebû Bekir, Hz. Osman ve Abdullâh b. Zübeyr gibi dedeye baba diyerek onu baba mesabesinde gördüğü kaydedilmektedir.⁶² İbn Abbâs'ın bu hususta "Ey Âdemoğulları!"⁶³ ile "Babalarım İbrahim, İshâk ve Yakûb'un dinine uydum"⁶⁴ âyetlerini esas aldığı, ayrıca "Oğlumun oğlu, kardeşim mirasçı olmaksızın bana mirasçı olacak da ben oğlumun oğluna mirasçı olamayacak mıyım?" dediği nakledilmektedir.⁶⁵

Fukahadan Osmân el-Bettî (ö. 143/760), Ebû Hanife (ö. 150/767), İshak b. Rahuye (ö. 238/853), Davud ez-Zahirî (ö. 270/883) ve Taberî (ö. 310/923) İbn Abbâs'ın görüşü çerçevesinde hüküm verdikleri, bu bağlamda dedeye kardeşleri hacb ettikleri nakledilmektedir.⁶⁶

Kıscası, rivâyetlerden Abdullâh b. Abbâs'ın, baba vefat etmiş ise dedeyi baba gibi mirasçı yaptığı, dede olduğu takdirde kardeşleri hacb ettiği anlaşılmaktadır. İbn Abbâs'ın bu istidrâkinin, meseleyi Kur'ân'a arz etmesinden kaynaklandığı görülmektedir.

3.2. Annenin Miras Payı

İbn Abbâs'ın, mirasa dair istidrâklerinden birisi de annenin payı ile ilgili olmuştur. Annenin alacağı mirasa dair İbn Abbâs'ın Zeyd b. Sâbit'e itiraz ettiği mesele, Feraiz ilminde ilk olarak Hz. Ömer'in uyguladığı bir durum olduğu için "Ömeriyyeteyn meselesi" şeklinde, çok meşhur olduğu için de "Gurra-
teyn meselesi" şeklinde adlandırılır.⁶⁷

Bu mesele, kadın ölmüşse "anne-baba ile kocanın" veya koca ölmüşse "anne-baba ile kadının" mirası nasıl pay edileceği meselesidir. Bu bağlamda koca veya kadın kendi payını aldıktan sonra, ondan kalan malın 1/3 kısmı anneye, bundan sonra kalan malın hepsi babaya verilir.

60 Rivâyet Buhârî'nin şartına göre sahihtir. (Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5/374-375).

61 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5/374.

62 Buhârî, *Sahih*, "Ferâiz", 9.

63 el-A'raf 7/26.

64 Yûsuf 12/38.

65 Buhârî, *Sahih*, "Ferâiz", 9.

66 Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el-Mâverdî, *el-Havî'l-kebir hüve şerhu muhtasari'l-Müzenî*, thk. Ali Muhammed Muavviz - Adil Ahmed Abdülmevcud (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1414/1994), 8/122; Abdurrahman Yazıcı, "Abdullah b. Abbâs (r.a)'ın Ferâiz İlmindeki İçtihat ve Uygulamaları", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 28 (2016), 320.

67 Abdurrahman Yazıcı, "Fıkıhta Meşhur Bir Miras Meselesi Olarak Ömeriyyeteyn: Kaynağı, Ortaya Çıktığı Haller ve Çözümü", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35 (2013), 223-244.

Abdurrezzâk→es-Sevrî⁶⁸→Abdurrahmân b. Abdullâh el-Esbahânî⁶⁹ sene-diyle gelen bir rivâyette İkrime⁷⁰ şöyle dedi: “İbn Abbâs, “Vefat eden kadının, kocası ve ebeveyninin mirasını” sormam için, beni Zeyd b. Sâbit’e gönderdi. Zeyd: “Kocaya malın yarısı; anneye, (koca hakkını aldıktan sonra) kalan malın üçte biri; babaya arta kalan malın hepsi verilir” dedi. Buna karşı İbn Abbâs Zeyd’e: “Bunu Allah’ın Kitabı’nda mı buldun, yoksa kendi görüşün müdür?” diye sordurdu. Zeyd: “Kendi görüşümdür. Anneyi, babadan üstün tutmam” dedi. İbn Abbâs ise, anneye, toplam malın üçte birini veriyordu.”⁷¹

Başka bir rivâyette, Zeyd b. Sâbit bunun kendi görüşü olduğunu söyle-yince, İbn Abbâs ona: “Allah’ın Kitabı’ndan hüküm istinbat edilmesi gerekti-ğini” ifade etmiştir.⁷²

Burada şunu belirtelim ki, bu meselede esasında koca 1/2 ve anne 1/3 al-dıktan sonra, baba asabe olarak kalan malı alması lazım gelir. Fakat bu du-rumda kocaya 3/6, anneye 2/6, babaya 1/6 pay düşecektir. Bu durumda baba-nın payı, annenin payının tam yarısı kadar olur. İşte bunun doğru olmadığını düşünen Hz. Ömer, anneye toplam malın 1/3’ini değil, koca kendi payını al-dıktan sonra kalan malın 1/3 kısmını vermeyi uygun görmüştür. Buna göre kocaya 3/6, anneye 1/6, babaya 2/6 pay düşmektedir. Zeyd b. Sâbit, başta ol-mak üzere sahâbenin çoğu bu uygulamayı kabul etmiştir. Âyette, “Eğer öle-nin çocuğu yoksa ve anne-babası ona varis olmuş ise, anneye üçte bir düşer”⁷³ buyrulmuştur. Hz. Ömer ve onun görüşünü kabul edenler, bu âyeti şöyle izah etmişlerdir: “Âyette geçen “anne-babası ona varis olmuş ise, anneye üçte bir düşer” ifadesinden anlaşılıyor ki, anne-babadan başka varis yoksa veya başka varis (koca veya kadın) mirastan payını almış ve sadece anne-baba kalmışsa, o zaman kalan malın 1/3 kısmı anneye verilecektir ve kalan 2/3 kısmı babaya verilecektir. Zira miras meselelerinin usulü gereğince, aynı tabakada olan va-rislerde erkeğin hissesi iki kadının hissesi kadardır. Anne-baba da aynı taba-kada oldukları için babanın payı annenin payının iki katı kadar olmalıdır. İbn Abbâs ise, bu mezkûr âyeti hiçbir te’vile gitmeden olduğu gibi kabul etmiş

68 Süfyan b. Saïd b. Mesrûk es-Sevrî Ebû Abdullâh: Ahmed b. Yunûs, Zâide’nin yanında Süfyan zikredildi. O: “Bizim nezdimizde insanların en bilgisi bu” dedi. Yahyâ b. Saïd el-Kattân, Süfyan es-Sevrî’den daha hafız kimseyi görmediğini belirtti. Bk. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, 4/208-211.

69 Abdurrahmân b. Abdullâh el-Esbahânî: Ondan Sevrî rivayet etti. Ebû Hâtim onda bir beis olmadığını söyledi. Bk. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, 5/314.

70 İkrime: İbn Abbâs’ın mevlâsı olan İkrime’nin sika olduğu belirtilmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, 7/10-13.

71 İkrime’den nakledilen rivâyet, Abdurrahmân b. Abdullâh el-Esbahânî’nin durumu sebebiyle hasendir. (Abdurrezzak, *el-Musannef*, 10/254).

72 Ebû Bekr Şemsü’l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl es-Serahsî, *el-Mebcut*, thk. Ebu’l-Vefâ el-Efğâni (Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, 1414/1993), 29/146.

73 en-Nisâ 4/11.

“anneye toplam malın 1/3 kısmının verileceği görüşünü benimsemiştir. Karşı tarafın görüşünü de Kur’ân’a muhalif olarak değerlendirmiştir.⁷⁴

Son olarak şunu belirtelim ki, Hanefî mezhebi İbn Abbâs’ın görüşünü, Şâfiî mezhebi ise Zeyd b. Sabit başta olmak üzere diğer sahâbenin görüşünü benimsemiştir.⁷⁵

3.3. Kardeşlerin Anneyi Mirastan Mahrum Bırakması

İbn Abbâs’ın, mirasa dair istidrâklerinden birisi de kardeşlerin anneyi mirastan mahrum bırakması meselesi olmuştur. İbn Abbâs’ın bu konuda da kendine has görüşü vardır.

Konu ile ilgili kendisinden farklı düşünen Hz. Osman’ın yanına gelerek şöyle demiştir: “İki kardeş nasıl oldu da annenin miras payını altıda bire indirir oldu? Hâlbuki Allah Teâlâ, “Ölenin kardeşleri varsa...”⁷⁶ buyurmaktadır. Senin kavminin (Kureyş’in) dilinde de “iki kardeş, ‘kardeşler’ değildir” diye itirazda bulunmuştur. Hz. Osman, ona: “Kendimden önce uygulanan bir işi bozamam. Öncekiler böyle mirası paylaştırdı ve bütün bölgelerde de bu böyle uygulanmıştır.” demiştir.⁷⁷ İbn Abbâs’ın bu itirazı, Nisâ sûresi 11. âyetinin yorumuyla ilgilidir. Annenin mirastaki hissesi, âyette şöyle ifade edilmektedir: “Ölenin çocuğu varsa, anne-babasından her birinin mirastan altıda bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yok da anne-babası ona vâris olmuşlarsa, annenin hakkı üçte birdir. Ölenin kardeşleri varsa, annenin payı altıda birdir.”⁷⁸

Cumhur, kardeşlerin sayısı iki olsa da üç veya daha fazla olduğu durumdaki gibi, aynı şekilde annenin payının azalacağında ve annenin 1/6 alacağında ittifak etmiştir. İbn Abbâs ise buna karşı çıkmıştır. Muaz b. Cebel’in de

74 Hadislerin isnadları ise şöyledir: “Abdurrezzâk-Ma’mer-Katâde-İbn Müseyyeb-Zeyd b. Sâbit”; “Abdurrezzâk-Ma’mer-Zührî-Ubeydullâh b. Abdullâh-İbn Abbâs”. (Abdurrezzak, *el-Musanef*, 10/254); İbn Müseyyeb: “Ondan Katâde zikretti. Kâsum b. Muhammed: ‘Saîd bizim en fakihimiz ve en hayırlımızdır’ dedi.” Bk. İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, 4/58-60; Ubeydullâh b. Abdullâh b. Utbe b. Mes’ûd el-Hüzeli el-A’mâ: “İbn Abbâs’tan işitti. Ebû Zür’a’ya Ubeydullâh b. Abdullâh b. Utbe’den soruldu. O: ‘Medinelidir, sikadır’ dedi. Bk. İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, 5/383. İbn Şihâb ez-Zührî: Muhammed b. Müslim b. Abdullâh b. Ubeydullâh b. Muhâcirîn el-Hâris b. Zühre: Fakihîr, hafızdır, Medinelidir. Şam ve Hicaz âlimlerindedir. Meşhur imamlardan birisidir. Bk. İbn Hacer, *Tehzîbu’l-tehzîb*, 9/445-451. İsnaddaki râvîlerin sika olması sebebiyle rivâyet sahihtir. (Rivâyetler için bk. Abdurrezzak, *el-Musanef*, 10/254).

75 Ebü’l-Hâkim Abdullâh b. İbrâhîm el-Habrî, *Kitâbu’t-telhîs fi’l-ferâiz*, thk. Nasır b. Fenhîr Ferîdî (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1416/1995), 161; Yazıcı, “Fıkhta Meşhur Bir Miras Meselesi Olarak Ömeriyyeteyn”, 223-244.

76 en-Nisâ 4/11.

77 Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu’l-beyân an te’vîli âyi’l-Kur’ân*, thk. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Türkî (Kahire: Dâru Hicr, 1422/2001), 6/465.

78 en-Nisâ 4/11.

bu görüşte olduğu aktarılmıştır.⁷⁹ Zâhirîlerin de genel görüşleri budur.⁸⁰ Bu bağlamda İbn Hazm (ö. 456/1064), İbn Abbâs ve Hz. Osman'ın tartışmasını şöyle izah etmiştir: "İbn Abbâs, Hz. Osman'a Kur'ân ve lügat ile itiraz etmiştir. Hz. Osman ise bunları inkâr etmemiştir. Şüphesiz, eğer Osman'ın elinde bu konuda Hz. Peygamber'in sünneti ve lügatten bir hüccet olmuş olsaydı, muhakkak İbn Abbâs'ın sözüne onunla karşı çıkacaktı. Hâlbuki sadece geçmiş dönemlerde insanların böyle uyguladıklarını delil göstermiştir. Hz. Osman, geçmişteki uygulamayı hüccet görürken, İbn Abbâs bu hususu hüccet olarak kabul etmemiştir. Tartışma esnasında müracaat edilecek merci', ancak Kur'ân ve sünnettir. Kur'an ve sünnetin nassı ise, İbn Abbâs'ın sözünün sıhhatine delâlet etmektedir."⁸¹

Kardeşlerin sayısı iki tane olsa da cem' olarak hesap edileceği görüşünde olan cumhurun delilleri özetle şöyledir: Miras meselesine bakıldığında, genel uygulama, "ikili" (iki kişi) cem' hükmüne geçmektedir. Örneğin: Vefat edenin tek kız çocuğu kalmışsa, o tek kıza malın yarısı verilir. İki veya daha fazla sayıda kızları kalmışsa, o kızlara malın 2/3'si verilir. Vefat edenin babası ve çocukları yoksa tek kız kardeş varsa, o kız kardeşe malın yarısı verilir. Eğer kız kardeşler iki veya fazla olsalar, onlara malın 2/3 kısmı verilir. Terekenin mirasçılara paylaşılmasında, iki rakamı cem' (çoğul) olarak itibara alındığı gibi; bir varisin hissesini engellemekte de durum aynıdır. Rivâyette tartışma konusu olan iki kardeş de bu bağlamda annenin payını kısmen hacb eder.⁸²

Kısacası Arapça'da, bazen "ikili" (tesniye) için cem' lafzı kullanılmaktadır. Buna Kurtubî, birkaç şii delil getirmiştir. Bir rivâyete göre İbn Abbâs'ın itirazına Hz. Osman'ın: "Senin kavmin (yani Kureyş) anneyi (1/3 hisseden, 1/6 hisseye) hacb ettiler. Onlar, belagat ve fesahat ehlidirler" diye cevap vermesi de bu hususu kuvvetlendirmektedir.⁸³

Mirasa dair bir diğer tartışma kızla birlikte kalan kız kardeşin mirası hususundadır.

3.4. Kızla Birlikte Kalan Kız Kardeşin Mirası

Kız ve kız kardeşin mirası tartışması 'Onunla birlikte kalan kız kardeşler asabedir' kaidesi çerçevesindedir.⁸⁴

79 İbn Kudâme, *el-Muğni*, 6/276.

80 Ebû Muhammed Ali b. Ahmed İbn Hazm, *el-Muhallâ*, thk. Ahmed Muhammed Şakir (Kahire: İdâretü Tıbaati'l-Müniriyye, 1347/1928), 9/258-259.

81 İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/258-259.

82 Serahsî, *el-Mebsût*, 29/145.

83 Kurtubî, *el-Câmi*, 5/73.

84 Geniş bilgi için bk. Muhammed Çuçak, "İslam Miras Hukukunda Asabe ve Bu Yolla Mirasçı Olmak", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45 (2020), 25-43; Abdurrahman Yazıcı, *İslâm Miras Hukukunda Asabe Yoluyla Mirasçılık* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bölümler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011).

Abdurrezzâk→Ma'mer→Zühri senediyle gelen bir rivâyette Ebî Seleme b. Abdirrahmân⁸⁵ şöyle dedi: Birisi İbn Abbâs'a gelerek: "Falanca kişi vefat etti. Bir tane kızı ve ana-baba bir olan kız kardeşi kaldı" dedi. İbn Abbâs: "Malın yarısı kızına, diğer yarısı asabeye verilir. Kız kardeşe hiçbir şey yoktur" dedi. O kimse itiraz ederek: "Hz. Ömer, bundan farklı hükmetmişti. Hem kızına hem de kız kardeşine malın yarısını vermişti" dedi. İbn Abbâs: "Siz mi daha iyi bilirsiniz yoksa Allah mı?" dedi. Ma'mer (ö.153/770) şöyle der: "İbn Abbâs'ın 'Siz mi daha iyi bilirsiniz yoksa Allah mı?' derken, ne demek istediğini anlayamadım. İbn Tâvûs (ö.132/750) ile görüştüğümde, bunu ona sordum. İbn Tâvûs bu sözü şöyle izah etti: 'Babam (Tavus) İbn Abbâs'ın şöyle dediğini işitmiş: Kur'an'da: "Eğer çocuğu olmayan bir kimse ölür de onun bir kız kardeşi bulunursa, terekesinin yarısı onadır"⁸⁶ buyruluyor. Sizler: 'Onun çocuğu varsa, kız kardeşine malın yarısı verilir' diyorsunuz' demiştir."⁸⁷

Başka bir rivayette, İbn Abbâs'a: "Hz. Ali, Abdullâh b. Mes'ûd ve Zeyd b. Sâbit, öz kız ile beraber kalan kız kardeşleri asabe yaparlardı ve arta kalan malı onlara verirlerdi" denildiğinde, 'Siz mi daha iyi bilirsiniz yoksa Allah mı?' diyerek, ilgili âyeti okumuş ve 'Sizler, ölen kişinin çocuğu olduğu halde, kız kardeşine malın yarısını veriyorsunuz' demiştir."⁸⁸

İbn Abbâs ve Abdullâh b. Zübeyr dışındaki bütün sahâbiler, vefat eden kişinin öz kızı ile birlikte kız kardeşi kalmışsa, kız kardeşin asabe olacağını belirtmişlerdir.⁸⁹ Yani onlara göre vefat eden kişinin tek kızı ve kız kardeşi kalmışsa, öz kıza ashâbu'l-ferâizden olması sebebiyle pay olarak malın yarısı, kız kardeşine kalan yarısı verilir. İki tane öz kız ile birlikte, kız kardeş kalmışsa; öz kızlara, farz olan hisseleri, yani ashabu'l-ferâizden olması sebebiyle malın 2/3 kısmı verilir. Kız kardeş ise, asabe olarak kızlardan arta kalan malın hepsini, yani toplam malın 1/3'lük kısmını alır.

85 Ebû Seleme b. Abdirrahmân b. Avf b. Abdiavf ez-Zühri el-Medenî: "İbn Abbâs'tan işitti. On-dan da Zühri nakletti. İbn Sa'd onun Medineliler'in ikinci tabakasında olduğunu, sika, fakih ve hadisinin çokça olduğunu belirtti. Ebû Zür'a sika olduğunu söyledi." Bk. İbn Hacer, *Teh-zîbu't-tehziib*, 12/116-118.

86 en-Nisâ, 4/176.

87 İsnaddaki râvîlerin sika olması sebebiyle rivâyet sahihtir. (Abdurrezzak, *el-Musannef*, 10/254-255).

88 Ebû Bekr Ahmed b. Ali el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, thk. Muhammed es-Sadık Kamhavî (Bey-rut: Dâru İhyâ-i Tûrâsi'l-Arabî, 1412/1992), 3/26.

89 Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed İbn Ebû Şeybe, *el-Musannef*, thk. Kemal Yusuf el-Hût (Kâhire: Mektebetü'r-Rüşd, 1427/2006), 6/243.

Uygulamaya dair bir-iki örnek şöyledir: Amr b. Abbâs⁹⁰→Abdurrahmân⁹¹→Süfyân⁹²→Ebî Kays⁹³→Hüzeyl⁹⁴ senediyle gelen bir rivâyete göre Abdullâh b. Mes'ûd'a, 'Bir tane öz kız, bir tane oğulun kızı (torun) ve bir tane kız kardeşin mirası' hakkında sorulduğunda, o; "Bu konuda Hz. Peygamber'in hükmettiği ile hükmedeceğim" diyerek; öz kıza 1/2, toruna 1/6, kız kardeşe ise onlardan arta kalan malı vermiştir.⁹⁵

Bişr b. Hâlid⁹⁶→Muhammed b. Ca'fer⁹⁷→Şu'be⁹⁸→Süleymân⁹⁹→İbrahim¹⁰⁰ senediyle gelen bir rivâyette Esved şöyle dedi¹⁰¹: Muâz b. Cebel, Hz. Peygamber hayattayken, Yemen'de, 'Öz kıza malın yarısını, kız kardeşe kalan yarısını' vermiş ve bunu Hz. Peygamber reddetmemiştir.^{102, 103}

Vefat eden kişinin öz kızı varsa, kız kardeşin miras alamayacağı görüşünde olan Abdullâh b. Zübeyr'e Muâz b. Cebel'in bu uygulaması haber verildiğinde, kendi görüşünden rücû' ederek, Muâz'ın görüşünü kabul etmiştir.¹⁰⁴

90 Amr b. Abbâs el-Bâhilî Ebû Osmân el-Basrî: İbn Mehdî'den nakletti. Ondan Buhârî rivâyet etti. İbn Hibbân onu *Sikât'* ta zikretti. Bk. İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, 8/60.

91 Abdurrahmân b. Mehdî: Süfyân'dan işitti. Ebû Hâtim, imamdır, sikadır, Yahyâ b. Saîd'den daha sebtir dedi. İbn Hibbân onu *Sikât'* ta zikretti. Bk. İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, 6/279-281.

92 Süfyân b. Saîd b. Mesruk es-Sevrî: Ondan Abdurrahmân b. Mehdî rivâyet etti. Şu'be, bn Uyeyne, Ebû Âsım, İbn Maîn, Süfyân 'Hadiste Emîri'l-Mü'minîn'dir' dedi. Bk. İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, 4/111-115.

93 Abdurrahmân b. Sevrân Ebû'l-Kays el-Evdî el-Kûfî: Ondan Süfyân es-Sevrî nakletti. İbn Maîn ve Iclî sika olduğunu belirtti, fakat Ebû Hâtim, kuvvetli değildir dedi. Nesâî onda bir beis olmadığını ifade etti. Bk. İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, 6/152-153.

94 Hüzeyl b. Şurahbil olduğu belirtilmektedir. Cerh ve ta'dîle dair eserlerde onun hakkında bir bilgi tespit edemedik.

95 Rivâyet Ebû Kays'ın durumu sebebiyle hasendir. Buhârî, *Sahîh*, "Ferâiz", 12.

96 Bişr b. Hâlid el-Askerî Ebû Muhammed el-Ferâidî: Ondan Buhârî rivâyet etti. Ebû Hâtim, şeyhtir dedi. Nesâî, sika olduğunu belirtti. İbn Hibbân, *Sikât'* ta zikretti. Bk. İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, 1/448.

97 Muhammed b. Ca'fer el-Hüzeli: Ebû Abdullâh el-Basrî, Çunder: Şu'be'den rivâyet etti. Ondan Bişr b. Hâlid el-Askerî nakletti. İbn Ebî Hâtim, Şu'be'nin hadisinde sika olduğunu belirtti. İbn Hibbân onu *Sikât'* ta zikretti. Bk. İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, 9/96-98.

98 Şu'be b. Haccâc b. el-Verd el-İtkî el-Ezdî: İbn Sa'd, Iclî onun sika olduğunu söyledi. Bk. İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, 4/338-346.

99 Süleymân b. Mihrân el-Esedî el-Kâhilî el-A'meş: İbrahim en-Nehâî'den nakletti. Ondan Şu'be rivâyet etti. Iclî, İbn Main ve Nesâî sikadır, dedi. İbn Hibbân onu *Sikât'* ta zikretti. Bk. İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, 4/222-226.

100 İbrahim b. Yezîd b. Kays b. el-Esved b. Amr b. Rebîa b. Zehl en-Nehâî: Ondan el-A'meş rivâyet etti. İbn Hibbân onu *Sikât'* ta zikretti. Bk. İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, 1/177-179.

101 Esved b. Hilâl el-Muhâribî Ebû Selâm el-Kûfî: Ondan İbrahim en-Nehâî nakletti. İbn Main ve Nesâî, sikadır, dedi. İbn Main onu *Sikât'* ta zikretti. Bk. İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, 1/342.

102 Buhârî, *Sahîh*, "Ferâiz", 12.

103 İbn Hacer zikredilen senedin mevsul olduğunu kaydeder. İsnaddaki râvîler sika olduğu için rivâyet sahihtir. İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 12/28.

104 İbn Ebû Şeybe, *el-Musannef*, 6/242.

Sahâbiler arasında bu görüşe karşı çıkma hususunda Abdullâh b. Abbâs tek kalmıştır. Sonraki dönemlerdeki fikhî mezheplerin tatbikatlarına bakıldığında, İbn Abbâs'ın görüşünün Zâhirîler tarafından kabul edildiği anlaşılmaktadır.¹⁰⁵ İbaziyye ve Şia'nın görüşü de bu yöndedir. Onun görüşüne göre eğer kişinin çocuğu varsa kardeşler (ister kız ister erkek olsun) mirastan hiçbir hisse alamazlar.

İbn Abbâs, öz kız ile birlikte kalan kız kardeşin mirasını reddederken, sadece Kur'ân'a dayanmadığını, bu hususta Hz. Peygamber'in hiçbir uygulamasının olmadığını da iddia etmiştir. Bu bağlamda İbn Abbâs: 'Ne Rabbimizin Kitabı'nda ne de O'nun Rasûlü'nün sünnetinde olmayan bir şeyi, insanların arasında buluyorsunuz' demiştir. Ona: 'O nedir?' dendiğinde, 'Öz kız ile birlikte kalan kız kardeşin mirası' diye cevap vermiştir.¹⁰⁶

İbn Abbâs'ın, öz kız ile birlikte kalan kız kardeşin mirasının Hz. Peygamber'in sünnetinde olmadığını söylemesi şöyle izah edilebilir: Abdullâh b. Mes'ûd'un; "Bu hususta Hz. Peygamber'in hükmettiği ile hükmedeceğim" derken, kastettiği hadiseyi İbn Abbâs bilmiyor olabilir. Ayrıca Muaz b. Cebel'in Yemen'deyken verdiği hükmü, Hz. Peygamber'in onaylayıp onaylamadığı hususunda da tereddüdü olmuş olabilir. Fakat bu meselenin Kur'ân'a açıkça aykırı olduğunu ileri sürmesi ve bu görüşünde ısrar etmesinin tutarlılığı üzerinde durulmalıdır. Şayet âyetteki¹⁰⁷ "Eğer çocuğu olmayan bir kimse ölür de onun bir kız kardeşi bulunursa, terekesinin yarısı onadır" ifadesinden, "Eğer kız çocuğu varsa, kız kardeşi miras alamaz" sonucu çıkarılırsa; o zaman âyetin devamında gelen "Kız kardeş ölüp çocuğu yoksa erkek kardeş ona varis olur" cümlesinden de "Eğer kız çocuğu varsa, erkek kardeşi miras alamaz" sonucunun çıkarılması gerekir. Hâlbuki vefât eden kimsenin oğlu varsa, kardeşlerin miras alamayacağı ve erkek çocuğu yoksa erkek kardeşlerin miras alacağı hiçbir ihtilaf yoktur. Dolayısıyla İbn Abbâs bu hususta Nisâ 176'da kelâleyle¹⁰⁸ ilgili, kardeşlerin mirasçılığı ile ilgili "veled" bulunmaması âyetiyle istidlal ediyor olmalıdır. Nitekim bu günümüzde de Pakistan'dan Tunus'a kadar birçok İslâm ülkesinde kabul edilerek ahvali şahsiye kanunlarına girmiş durumdadır.

Âyette yer alan "Eğer çocuğu olmayan bir kimse ölür de onun bir kız kardeşi bulunursa, terekesinin yarısı onadır" ifadesini, "Çocuğu olmayan kimsenin kız kardeşi, farz hisse olarak ashâbu'l-ferâizden olması sebebiyle malın yarısını alır" diye anlamak gerekir. Ancak kız çocuğu bulunursa, kız kardeş âyette söylenen farz hisseyi alamaz. Fakat kız çocuğunun bulunması, kız kar-

105 Tartışmalar için bkz. İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/257.

106 İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/257; İbn Hacer el-Askalânî, *el-Metâlibü'l-âliye*, 8/21.

107 en-Nisâ 4/176.

108 Kelâle: "Baba ve oğul dışında olan akrabalardır. Ölüp geride baba ve oğul bırakmayan kimsedir. Bk. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 303.

deşlerin asabe olarak hisse almalarına mâni değildir. Zira oğlu olmayan kişinin, öz kızıyla birlikte erkek ve kız kardeşleri varsa, kardeşlerin hepsi asabe olarak miras alır. Buna âyetin devamında yer alan “Eğer daha fazla kız kardeş varsa, erkeğin hakkı iki kadın payı kadardır” ifadesi delâlet eder. Kız çocuk, erkek kardeşlerle birlikte olan kız kardeşin mirastan hisse almasına mâni olmadığı gibi, yalnız kız kardeşlerin de asabe olarak hisse almalarına mâni değildir.

3.5. Avl ve Mübâhele Meselesi

İslâm miras hukukunda bir mirasın paylaşılmasında, pay sahiplerinin terekeden alacakları hissenin oranı hesaplanırken, payların toplamının ortak paydadadan fazla çıkması sebebiyle ortaya çıkan miras meselesine avliyye denir.¹⁰⁹ İbn Abbâs bu hususta da farklı düşünmüştür.

Ebû Abdullâh el-Hâfız ve Ebû Saîd b. Ebî Amr → Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Ya'kûb → Ahmed b. Abdilcebbâr¹¹⁰ → Yûnus b. Bükeyr¹¹¹ → İbn İshâk¹¹² → Zührî senediyle gelen bir rivâyette Ubeydullah b. Abdullâh b. Utbe b. Mes'ûd (ö. 98/716) şöyle dedi: “Ben ve Züfer b. Evs, âmâ olduğu zaman İbn Abbâs'ın huzuruna girdik. Orada miras meselelerini müzakere ettik. İbn Abbâs: “Sahra kumunun sayısını hesaplayan Allah; maldaki yarımı, yarımı ve üçte biri hesap edememiş mi diyorsunuz? Maldan yarım ve yarım gitse, üçte biri nasıl yaparsınız?” dedi. Züfer: “Ey Abbâs'ın oğlu, feraizde avlı ilk kullanan kimdi?” diye sordu. İbn Abbâs: “Ömer b. Hattâb” dedi. Züfer: “Niçin?” diye sorunca, İbn Abbâs şöyle cevap verdi: “Farz hisseler çakışınca ve birbirinin üzerine binince, Ömer: “Allah'a yemin ederim; size nasıl yapacağımı bilemiyorum. Allah'ın hanginizi öncelediğini ve hanginizi ertelediğini de bilemiyorum. Hepinizin hissesine göre malı paylaşmaktan daha uygun bir yol bulamadım” demiştir. Akabinde İbn Abbâs: “Allah'a yemin olsun ki, eğer Allah'ın öncelediğini öncelemiş, ertelediğini ertelemiş olsaydı, mirasta avl olmazdı” dedi. Züfer ona: “Vârislerden hangilerini öncelemiş ve hangilerini ertelemiş?”

109 Hamdi Döndüren, “Avl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991), 4/117-118.

110 Ahmed b. Abdilcebbâr b. Muhammed b. Umeyr b. Atâ' b. Hâcib b. Zürâra et-Teymî el-Atâridî Ebû Ömer el-Kûfî: Ebû Ahmed el-Hâkim, kuvvetli değildir, dedi. İbn Adî onun zayıflığına Irak Ehlî'nin icma ettiğini gördüğünü ifade etti. Darekutnî onda bir beis olmadığını belirtti. Bk. İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, 1/51-52.

111 Yûnus b. Bükeyr b. Vâsıl eş-Şeybânî: Muhammed b. İshâk'tan rivâyet etti. Ondan Abdullâh b. Abdilcebbâr nakletti. İbn Main sika olduğunu belirtti. Nesâî, kuvvetli değildir, dedi. Murre zayıf olduğunu ifade etti. İbn Hibbân onu *Sikât*'ta zikretti. Bk. İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, 11/434-436.

112 Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. Hıyâr: Zührî'den rivâyet etti. Ondan Yûnus b. Bükeyr nakletti. İbn Main, sikadır, dedi. Ebû Hâtım hadisi yazılır derken, Ebû Zür'a saduk olduğunu belirtti. Bk. İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, 9/38-46.

diye sordu. İbn Abbâs şöyle cevap verdi: “Herhangi bir farz payı, hiç yok olmayıp sadece başka bir farz paya geçiyorsa; işte Allah'ın öncelediği pay budur. Böyle farzlara örnek; kocanın payı 1/2'dir. Bu giderse 1/4 olur, bundan hiç azalmaz. Kadının payı 1/4'dir. Bu giderse 1/8 olur, bundan hiç azalmaz. (Fakat) kız kardeşlerin payı 2/3'dir, tek kız kardeş olursa payı 1/2'dir; fakat onların arasına öz kız girerse, onların payı farz pay sahiplerinden kalanıdır. İşte Allah'ın te'hîr ettikleri, erteledikleri bunlardır. Allah'ın öncelediklerine farz paylarını tam olarak verdikten sonra kalan malı Allah'ın ertelediklerinin arasında hisselerine göre paylaşırsa idi, mirasta avl olmazdı” dedi. Züfer ona: “Bu görüşünü Ömer'e söylemekten seni ne engelledi?” diye sordu. İbn Abbâs: “Vallahi, ondan korktum” dedi.¹¹³

Nevevî (ö. 676/1277), bu rivâyette geçen konuşmayı aktarırken, Abdullâh b. Mes'ûd ile Züfer b. Evs et-Tâî'nin İbn Abbâs'ın yanına vardıklarını ve bu konuyu konuştuklarını anlatır.¹¹⁴ Hâlbuki bu bir hatadır.¹¹⁵ İbn Mes'ûd hicrî 32'de vefat etmiştir. İbn Abbâs hayatının son zamanlarında âmâ olmuştur. Vefatı hicrî 68'dir. Dolayısıyla bu rivâyette zikredilen kimse, Abdullâh b. Mes'ûd değil, muhtemelen hicrî 94 yılında vefat eden ve tabîlerin fakihlerinden olan İbn Mes'ûd'un yeğeninin oğlu Ubeydullah b. Abdullâh b. Utbe b. Mes'ûd'dur. Öte yandan avl meselesi, ilk olarak Hz. Ömer zamanında uygulanmış ve o dönemde bu hususta büyük ölçüde görüş birliği oluşmuştur. Başlangıçta Hz. Ömer'e itiraz etmeyen İbn Abbâs'ın ise daha sonra farklı görüş beyan ettiği anlaşılmaktadır.

Avl meselesine karşı olduğunu farklı şekillerde açıklayan İbn Abbâs, lanetleşme teklifine kadar gitmiştir. Hatta bu mesele ferâiz ilminde “Mübâhele meselesi” olarak meşhur olmuştur. Mübâhele meselesinin esası kısaca şöyledir: “Hz. Ömer döneminde, vefat eden bir kadından, kocası, annesi ve bir tane anne-baba bir kız kardeşi kalmıştı. Onların mirastan alacakları pay; koca 1/2, anne 1/3, kız kardeş 1/2 iken, Hz. Ömer bu meselede avlı kullanmış ve mirası koca 3/7, anne 2/7, kız 3/7 şeklinde paylaşmıştır. Fakat İbn Abbâs'ın yukarıda zikredilen görüşüne göre, bu miras, kocaya 3/6, anneye 2/6, kız kardeşe ise onlardan kalan malın 1/6 şeklinde paylaşılması gerekir.¹¹⁶

İbn Abbâs'ın mirası taksim işine anne, baba gibi ashâbü'l-ferâizden başladığı, kalan mirası ise asabeden öncelikli olanlar arasında pay ettiği anlaşıl-

113 Rivâyet Ahmed b. Abdilcebbâr'ın zayıf olduğu hususunda icma olması sebebiyle zayıftır. (Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata (Beyrut: Dâru Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2003), 6/414.).

114 Ebû Zekeriyâ Yahyâ en-Nevevî, *el-Mecmû şerhu'l-Mühezzeb*, thk. Muhammed Necîb el-Mutîî (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1417/1997), 16/94-95.

115 Bu hata Nevevî'den kaynaklanmış olabilir.

116 Cum'a Muhammed Berrâc, *Ahkâmü'l-mîrâs fi ş-şerîati'l-İslâmiyye* (Ummân: Dâru'l-Fikr, 1401/1981), 620-621.

maktadır. Buna göre o, mesela, koca ve iki öz kız kardeşin bulunduğu bir te-rekeyi, kocaya yarım hisse vererek kalanı da iki kız kardeş arasında paylaş-tırmaktayken, koca, anne, anne-baba bir kardeşin bulunduğu bir terekede ise kocaya yarım, anneye üçte bir pay verdikten sonra kalanın tamamını anne-baba bir kardeşe vererek paylaşmıştır.¹¹⁷

Sonuç

Erken dönemden itibaren sahâbenin aynı konu hakkında farklı görüşler ser-dettikleri görülmektedir. Bu husus daha çok hadiseleri müşahade ve dinleme farklılıklarından kaynaklanmıştır. Başka bir sebebi ise rivâyetlerdeki yorum-larının ve değerlendirmelerinin farklılık arz etmesidir. Abdullâh b. Abbâs, Hz. Peygamber'in sözlerini ve uygulamalarını naklederken onları fikhî bir ba-kış açısıyla değerlendirmiştir. Bu nedenle sahâbenin naklettiği rivâyetleri ve fetvaları zaman zaman düzeltilmiş ve tenkit etmiştir. O, büyük bir ilmi birikime sahip olduğu için aynı rivâyeti farklı anlayış ve bilgisiyle yorumlamıştır. Ken-disine Hz. Peygamber'in söz ve fiilleri hakkında bir mesele sorulduğu zaman, Kur'ân'da varsa onunla, Kur'ân'da bulamazsa sünnetle, orada da bulamazsa hadisle, onda da bir şey bulamazsa kendi re'yi ile ictihâd etmiştir. Meseleleri Kur'ân ve sünnete arz etmiş, sözün maksadını dikkate alarak hüküm istinba-tına gitmiştir.

Erken dönemden itibaren Abdullâh b. Abbâs'ın uygulamalarının çeşitli miras hukuku meselelerinin çözümünde mühim bir yere sahip olduğu an-laşılmaktadır. Onun uygulamaları, ferâiz ilminin gelişimine ve ferâiz meselele-rinin kolay anlaşılmasına katkı sağlamıştır. Ayrıca mirasla ilgili istidrakle-rinde meselelere sistematik yaklaştığı anlaşılmıştır.

Dede ve kardeşlerin mirasları hususu, ferâizde en çok ihtilâf edilen husus-lardan birisidir. Bu meyanda baba yerinde dede kalmışsa, dedenin kardeşleri mirastan engelleyip engelleyemeyeceği hususu sahâbîler arasında tartışılmış-tır. Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Abdullâh b. Mes'ûd ve Zeyd b. Sâbit dede ile birlikte kardeşlerin de miras alacağını savunmuşken, İbn Abbâs'a göre, ve-fat eden kimsenin babası varsa kardeşleri miras alamamaktadır.

Diğer ihtilâflı bir konu vefat eden eşin annenin mirastaki payı ile ilgilidir. Zeyd, kocaya malın yarısını verirken, İbn Abbâs, anneye toplam malın üçte birisini vermiştir. Âyette, 'Eğer ölenin çocuğu yoksa ve anne babası ona varis olmuş ise, anneye üçte bir düşer' buyurulmuştur. Buna dayanarak Hz. Ömer ve onun görüşünü kabul edenler, anne babadan başka vâris olmadığı takdirde anneye 1/3 verilebileceğini kabul ederken, İbn Abbâs, anneye toplam malın 1/3 kısmının verileceği görüşünü benimsemiştir.

117 Yazıcı, "Abdullah b. Abbâs (r.a.)'ın Ferâiz İlmindeki İctihât ve Uygulamaları", 315.

Kardeşlerin anneyi mirastan mahrum bırakması meselesi de ihtilaflıdır. Vefat eden kimsenin çocukları ve kardeşleri yoksa anneye malın 1/3 kısmı verilir. Eğer çocukları olmayıp bir tane kardeşi varsa, yine annenin hissesi 1/3'dir. Eğer üç veya daha fazla kardeşi varsa o zaman annenin hissesi azalarak, 1/3'ten 1/6'e inecektir. Kardeşlerin sayısı iki olduğu zaman, annenin 1/3 mi, yoksa 1/6 mi alacağı hususu ise tartışmalıdır. İbn Abbâs'ın Hz. Osman'ın yanına gelerek, "İki kardeş nasıl olur da annenin miras payını 1/6'ya indirir oldu? Hâlbuki Allah Teâlâ, 'Onun kardeşleri olsa!' buyurmaktadır" diyerek ona itiraz ettiği görülmektedir. Bu bağlamda bütün sahâbîler ve fakihler, kardeşlerin sayısı iki olsa da üç veya daha fazla olduğu durumdaki gibi aynı şekilde annenin payının azalacağı ve annenin 1/6 alacağı ittifâk etmiş iken, İbn Abbâs bu hususu tenkit etmiştir. Hz. Osman önceki dönemdeki uygulamayı hüccet olarak görürken, İbn Abbâs önceki uygulamayı hüccet olarak kabul etmemiştir. Fakat iki, tıpkı hissenin istihkakında çoğul kabul edildiği gibi varisin hacbinde de çoğul kabul edilir. Buna göre rivâyette tartışma konusu olan iki kardeşin annenin payını kısmen hacb ettiği dikkate alındığında İbn Abbâs'ın itirazının isabetli olmadığı anlaşılmıştır.

Kızla birlikte kalan kız kardeşin mirası konusunda, İbn Abbâs, öz kızla birlikte kalan kız kardeşin mirasını reddetmiş, bu hususta sadece Kur'ân'a dayanmadığını, ayrıca Hz. Peygamber'in de hiçbir uygulamasının olmadığını iddia etmiştir. Oysa bu meselenin Kur'ân'a açıkça aykırı olduğunu ileri sürmenin ve bu görüşte ısrar etmenin isabetli olmadığı kanaatine varılmıştır. Zira ölen kimsenin kız çocuğunun bulunması, kız kardeşlerin asabe olarak hisse almalarına engel değildir. Nitekim erkek çocuğu olmayan kimsenin, öz kızıyla birlikte erkek ve kız kardeşlerinin olması durumunda, bütün kardeşlerin asabe olarak miras aldıkları malumdur.

Avl meselesinde, başlangıçta İbn Abbâs'ın Hz. Ömer'e itiraz etmediği, daha sonraları farklı görüşleri dile getirdiği görülmüştür. Avliyede, koca ve iki öz kız kardeş bulunduğu İbn Abbâs, kocaya yarım hisse verdikten sonra kalanı iki kız kardeşe vermiş; koca, anne, anne-baba bir kardeş bulunduğu kocaya yarım, anneye üçte bir, kalanı ise anne baba bir kardeşe vermiştir. Böylece bu hususta da diğer sahâbîlerden ayrılmıştır.

Neticede, Abdullâh b. Abbâs'ın ferâize dair istidrâklerine bakıldığında, bazı miras meselelerinde farklı görüşlere sahip olduğu, mirasa dair birçok hususu sahâbeyle müzakere ettiği ve Zeyd b. Sâbit başta olmak üzere bazı sahâbîlerin rivâyetlerini ve uygulamalarını isabetli görmeyerek tenkit ettiği söylenebilir.

Kaynakça

Abdurrezzâk, Ebû Bekir, Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî. *el-Musannef*. thk. Habiburrahman A'zamî. 11 Cilt. Beyrut: el-Meclisü'l-İlmî, 1403/1983.

- Akbıyık, Ali. *Abdullah b. Abbâs'ın Hayatı ve Şahsiyeti*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Aktan, Hamza. "Hacb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 14/424-425. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- Aslan, Abdulgalip. *Abdullah İbn Abbâs'ın Fıkıhçılığı ve Hac İbadetiyle İlgili İçtihatları*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Assil, Yaser. *Abdullah b. Abbas'ın Hadis İlmine Katkıları*. Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Aydın, İsmail. "İbn Abbâs: Filolojik Tefsirin Öncüsü". *Ekev Akademi Dergisi* 15/48 (2011), 117-132.
- Aydınlı, Abdullah. *Hadis İstilahları Sözlüğü*. İstanbul: Hadisevi, 2006.
- Belâzürî, Ebû'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ. *Ensâbu'l-eşrâf*. thk. Suheyl Zekkâr - Riyad Zirikî. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1417-1996.
- Berrâc, Cum'a Muhammed. *Ahkâmü'l-Mîrâs fi's-Şerâti'l-İslâmiyye*. Ummân: Dâru'l-Fikr, 1401/1981.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin. *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdulkadir Ata. 7 Cilt. Beyrut: Dâru Kütübî'l-İlmiyye, 1424-2003.
- Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâîl. *Sahîhu'l-Buhârî*. Muhammed Züheyr b. Nasır en-Nasır. 9 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1438/2017.
- Bulut, Ahmet. "Abdullah b. Abbâs'ın Şahsiyeti ve İlmî Faaliyetleri". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (1987), 219-227.
- Cerrahoğlu, İsmail. "Abdullah İbn Abbâs ve Tefsir İlmindeki Yeri". *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi* 11/2 (1972), 74-83.
- Cessâs, Ebû Bekir, Ahmed b. Ali. *Ahkâmü'l-Kur'ân*. thk. Muhammed es-Sadık Kamhavî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâ-i Tûrâsî'l-Arabî, 1412/1992.
- Çakan, İsmail Lütfi - Eroğlu, Muhammed. "Abdullah b. Abbâs". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/76-79. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988.
- Çakan, İsmail Lütfi. *Hadis Usûlü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2016.
- Çetin, Mustafa. "Abdullah b. Abbâs ve Tefsiri". *Dokuz Eylül İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1983), 227-238.
- Çuçak, Muhammed. "İslam Miras Hukukunda Asabe ve Bu Yolla Mirasçı Olmak". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45 (2020), 25-43.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdurrahmân. *Sünen*. thk. Hüseyin Selim ed-Dârânî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâ-i Sünneti'n-Nebeviyye, 1981.
- Döndüren, Hamdi. "Avl". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4/117-118, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.
- Durmuş, İsmail. "İstidrâk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 23/329-330, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013.
- Habrî, Ebu'l-Hâkim Abdullâh b. İbrâhîm el-Habrî. *Kitâbu't-telhîs fi' ilmi'l-ferâiz*. thk. Nasr b. Fenhîr Ferîdî. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1416/1995.
- Hâkim, Ebû Abdullâh Muhammed b. Abdullâh. *Müstedrek ale's-Sahîhayn*. thk. Mustafa Abdulkadir 'Atâ. 4 Cilt. Beyrut: Dâru Kütübî'l-İlmiyye, 1422/2002.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekir Ahmed b. Ali b. Sâbit. *el-Câmi' li ahlâki'r-râvî ve âdâbi's-sâmi'*. thk. Mahmûd Takhân. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2003.

- İbn Abdülber en-Nemerî, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdullâh. *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*. thk. Halil Me'mûn. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1433/2012.
- İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî. *el-Cerh ve't-ta'dîl*. thk. Mustafa Abdulkadir Atâ. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1423/2002.
- İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed. *el-Musannef*. thk. Kemal Yusuf el-Hût. 7 Cilt. Kâhire: Mektebetü'r-Rüşd, 1427/2006.
- İbn Hacer, Ebu'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali el-Askalânî. *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. 8 Cilt. Beyrut: Matbatü's-Saadet, 1328/1910.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali el-Askalânî. *Ta'lîku't-ta'lik*. thk. Saîd Abdurrahman Mûsa el-Kazekî. 5 Cilt. Ürdün: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1420/1999.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali el-Askalânî. *el-Metâlibu'l-âliye*. thk. Habîbu'r-Rahman el-Azamî. 5 Cilt. Kuveyt: el-Matbaatu'l-Asrî, 1393/1973.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali el-Askalânî. *Tehzîbu't-tehzîb*. thk. Mustafa Abdulkadir Ata. 12 Cilt. Beyrut: Dâru Sadr, 1326/1908.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed. *el-Muhallâ*. thk. Ahmed Muhammed Şakir. 11 Cilt. Kahire: İdâretü Tibaati'l-Müniriyye, 1347/1928.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâmüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. thk. Abdullah b. Abdu'l-muhsin. 20 Cilt. Kahire: Dâru Hicr, 1418/1998.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed. *el-Muğnî*. thk. Abdullah Muhsin et-Türkî - Abdulfettâh Muhammed el-Hulv. 15 Cilt. Kahire: Dâru'l-Menâr, 1367/1948.
- İbn Mâce, Ebû Abdullâh Muhammed b. Yezîd. *Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânu'l-lisân tehzîbu lisâni'l-Arab*. thk. Abdülemîr Ali Mühennâ. 18 Cilt. Beyrut: Dâru Kütübî'l-İlmiyye, 1414/1993.
- İbn Sa'd, Ebû Abdullâh Muhammed b. Sa'd. *et-Tabakâtu'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ. 8 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1376/1957.
- Kal'aci, Muhammed Ravvâs. *Mevsûatü Fıkhi Abdillâh b. Abbâs*. Mekke: et-Türâsü'l-İslâmî, t.y.
- Kocabıyık, Yunus. *İbâdât Bağlamında İbn Abbâs'ın Fıkıh Mezhepleri Üzerindeki Etkisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Komisyon. *Hadislerle İslâm*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017.
- Kurtubî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân ve'l-mübeyyin limâ tezammenehû mine's-sünneti ve âyi'l-Furkân*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. 10 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1427/2006.
- Kuzudişli, Bekir. *Hadis Tarihi*. İstanbul: Kayihan Yayınları, 2017.
- Mâverdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb, *el-Havî'l-Kebîr Hüve Şerhu Muhtasari'l-Müzenî*. thk. Ali Muhammed Muavviz - Adil Ahmed Abdülmevcud. 19 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1414/1994.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ. *el-Mecmû'*. thk. Muhammed Necîb el-Mutî'î. 20 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1417/1997.
- Özek, Ali. "Dirayet Müfessiri İbn Abbâs". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (1986), 67-74.

- Özsoy, Abdulvahap. "Sahâbe Yorumunun Mutlaklaşması –Hüzeyme'nin Şahitliği Örneği-". *Ekev Akademi Dergisi* 65 (2016), 1-40.
- Saîd b. Mansûr, Ebû Osmân. *Sünen*. thk. Habîburrahmân el-A'zamî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru Kütübî'l-İlmiyye, 1405/1985.
- Savut, Harun. "Abdullah b. Abbâs'a İsnad Edilen ve Tartışma Konusu Olan Rivâyetler". *XII. Tefsir Akademisyenleri Koordinasyon Toplantısı Kur'ân ve Sahâbe Sempozyumu (22-23 Mayıs 2015)*. ed. Hasan Keskin, Abdullah Demir. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 2016, 253-275.
- Sayılgan, Abdurrahman. "*Allah'ım Ona Kitabı ve Hikmeti Öğret*" Hadisi Çerçevesinde Abdullah b. Abbâs'ın Hadis İlmindeki Yeri. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Serahsî, Ebû Bekir, Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl. *el-Mebcut*. thk. Ebu'l-Vefâ el-Efğâni. 30 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1414/1993.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdilmuhsin, et-Türkî. 26 Cilt. Kahire: Dâru Hicr, 1422/2001.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Turhan, Halil İbrahim - Toprak, Ayşegül. "Sahîh'i Buhârî'de Temrîz Sığasıyla Aktarılan Mu'allak Rivâyetlerin Değerlendirilmesi". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47 (2018), 55-99.
- Tuzcu, Recep. "Fıkhi ve Siyasi İhtilaflar Bakımından İbn Abbas'ın Asabe Rivayetinin Sened ve Metin Açısından Tahlili". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/1, (2017), 55-82.
- Uğur, Mücteba. *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.
- Yatkın, Nihat. "Abdullah b. Abbâs ve Rivâyet Bağlamında Hz. Peygamber'le İlişkisi". *İslâm Medeniyetinin Kurucu Nesli Sahâbe-II- Sahâbe ve Rivâyet İlimleri- Tebliğ ve Müzakereler* (2016). 389-420.
- Yatkın, Nihat. *Abdullah İbn Abbâs ve Hadis İlmindeki Yeri*. Ankara: Yatkın N. Yayınevi, 2012.
- Yazıcı, Abdurrahman. "Abdullah b. Abbâs (r.a)'ın Ferâiz İlmindeki İçtihat ve Uygulamaları". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 28 (2016), 307-326.
- Yazıcı, Abdurrahman. "Fıkıhta Meşhur Bir Miras Meselesi Olarak Ömeriyyeteyn: Kaynağı, Ortaya Çıktığı Haller ve Çözümü". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35 (2013) 223-244.
- Yazıcı, Abdurrahman. *İslâm Miras Hukukunda Asabe Yoluyla Mirasçılık*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bölümler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.
- Zehebî, Ebû Abdullâh Şemseddin. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. thk. Şuayb Arnaût. 18 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1406/1986.
- Zehebî, Ebû Abdullâh Şemseddin. *Tezkiretu'l-huffâz*. thk. Zekeriyya Ümeyrât. 4 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, 1347/1928.
- Zehebî, Muhammed b. Hüseyin. *et-Tefsîr ve'l-müfessîrun*. Kahire: Mektebetü Vehbe, 1396/1976.
- Zerkeşî, Ebû Abdullâh Bedrüddîn Muhammed. *Hiz. Âişe'nin Sahabeye Yöneltiltiği Eleştiriler*. çev. Bünyamin Erul. Ankara: Kitâbiyât, 2002.